

A FRANCZIA ÁLLAMNYOMDA.

(*Imprimerie Nationale.*)

Az 1889-iki párisi világkiállítás megszemlélése közben valamennyi szakkiállító között különösen egy bilincselte le figyelmemet. Minden kiállított tárgya klasszikus jelleggel lévén fölruházva, meg nem állhattam, hogy kiállítójával közelebbi ismeretségbe ne lépjek s ez ismeretség révén szakismereteim bővítésére a szükségeseket megtudjam. A kiállító a francia államnyomda, igazi címén «Imprimerie Nationale», volt, melyet a kiállításon maga H. MOSNIER, a nyomda administratív vezetője, képviselt. A nyomda e legfőbb tisztviselője lekötelező szívélyességgel nyitotta föl a laikusok elői lezárt üvegszekrényeit, hogy az alantabb leírandó kiállítási tárgyakat részletesen megmagyarázza. Ugyancsak az ő előzékenységének köszönöm, hogy magát a nyomdát is alaposan megtekinthettem. Ennek eredményeként a következőkben veszik az «Évkönyv» t. olvasói összefoglalt tanulmányomat e nyomdáról és kiállított tárgyairól.

* * *

XIII. Lajos, Richelieu bíbornok és miniszter tanácsára az 1640-dik évben, a mi pénzünk szerint 180,000 frtot tevő költséggel, királyi nyomdát alapított. A Louvre-palota typographiai osztályában

egész halmaza hordatott össze a legritkább és műbecsrel bíró typographiai segédeszközöknek, hogy azokkal mintegy műiskolát alapítva, kiváló termékeket bocsássanak világgá. Drága pénzen vásárolták össze a betüöntés terén addig létesített minden unicumszerű alkotást és drága pénzen terjesztették velök az akadémia tudósai és a művészek által írt remekműveket.

A milyen volt a kezdet, olyan maradt a folytatás is mindvégig. Az időnkinti állam- és kormányforma változása nem zavarta meg e nyomdát hivatása teljesítésében; királyok, császárok, köztársaságok uralomra jutásuk után ez intézet nagymérvű anyagi segélyezését dehogyan felejtették volna el és e nagy áldozatkészséget a nyomda számtalan páratlan kivitelű remekművel hálálta meg.

A szűknek bizonyult Louvre-helyiségből 1806-ban a Penthievre-házba helyezték át, hol az akkori időben főnállott több apró állami intézettel egyesített; I. Napoleon 1808-ban az ismét szűknek bizonyult helyiségből a nyomdát megfelelőbb épületbe, a Vieille du Temple-utca 87-ik szám alatt levő egyemeletes Rohan-palotába* tette át; e házban — körülbelül 10,000 négyszögméternyi terjedelemben — van a nyomda jelenleg is.

Nagyobb szabású szervezések a köztársasági kormányforma második évében, továbbá az 1809. év márczius 24-én kiadott rendeletben és az 1823. év július 23-iki királyi intézkedésben fogatosítottak; melyekben körülíratott, hogy az «Imprimerie Nationale» hivatása «a törvénykönyveket, állami költségen

* Akkori időben «Strassburgi ház» és «Bíbornok-palota» néven volt ismeretes.

kiadott tudományos és művészi kivitelű műveket, a miniszteriumok és közigazgatási kormányzás nyomtatványszükségleteit nyomtatni». E rendeletek ma is fennállanak, azzal az egy kivétellel, hogy magán megrendelőknek csakis egyetlen esetben dolgozik a nyomda; akkor ugyanis, ha a művet különleges betűszükségleténél vagy pedig különös nehézségekbe ütköző készítésénél fogva más nyomda nem készítheti el, a mikor tehát az állami intézetnek kell meghozni a kívánt áldozatot.

A nyomda kizárólag a francia állam tulajdona s mert a törvények készítésével és kibocsátásával van megbízva, szorosan az igazságügyminiszterium főnhatósága alá van helyezve. Tisztviselői mindenkor magas műveltségű és szakmájukban teljesen kipróbált férfiakból álltak. Jelenlegi tisztviselői: igazgatója H. DONIOL, a francia akadémia tagja; közigazgatási vezetője H. MOSNIER; typographiai ügyvezető HÉON; segédosztályok és törvénykiadó-hivatal vezetője GROULT; számvivő MONDOS; anyagszertárnok RINN; ellenőr LEMÉNI; géposztály-vezető CODRON. A keleti osztály felügyelője BARBIER DE MEYNARD, akadémiai tag, korrekтора ZOTENBERG; mindannyian magas műveltségű és érdemrendekkel kitüntetett férfiak. Vezetésük alatt 1200—1300 személy dolgozik, kik közül a gépeknél, könyvkötészetben, vonalzó osztályban stb. 450 nő is van; munkatorlódás esetén az intézet 2000 személyt is foglalkoztat.

A személyzetet az évenként e célból kiküldött bizottság által megállapított árszabály szerint díjazák; az árszabályt a miniszterium megerősítése után a köztársasági elnök jóváhagyása alá terjesztik; abban az az intézkedés is foglaltatik, hogy az első tisztviselőtől az utolsó szolgáláig mindenkinek fizetésé-

ből, állásához mérten, 5—3 százalék az intézeti betegség és nyugdíj-segélyező egyesület javára tartatik vissza.

A nyomdának saját tevékenységéből kell magát fönntartania. Önerejéből, a legcsekélyebb állami segély kizárásával, kell évről-évre gyarapodnia; és ezt szerencsés helyzeténél fogva teheti is. Meglehető drágán dolgozik s minden hivatal, legyen az miniszterium vagy irodalmi vállalat, a nyomtatvány-számlát a nyomda által megállapított árban egyenlíti ki. Egyenes haszonra azonban még sem dolgoznak, de ha — az évi állam-mérleg készítésénél a munkatorlódások alkalmával megfeszített munkásság s az állva maradt szedések fölhasználása által — a berendezések fokozásán kívül tiszta haszon marad (a mai napig mindig haszonnal zárta le mérlegét), az az államkincstár javára esik.

De lépünk be a rue Vieille du Temple 87. számú ház kapuján. A tágas előudvar közepén szemünkbe ötlük Gutenberg ércszobra, a David d'Angers által készített strassburginak utáinzata. A kapus igazolásra szólít föl, melynek megtörténte után az udvar háttérében levő lépcsőházhoz utasít, hogy arra menjünk az igazgatósághoz. Az előcsarnokban kiállítva látunk egy 1783-ból való fa kézi sajtót, üvegharang alatt pedig egy miniature-gyorssajtót és más nyomdászati régiséget. Az igazgatóság kalauzt ad mellénk és ezzel bejárjuk az intézet helyiségeit. Alkalmas helyeken kisebb falragaszokat látunk kifüggesztve, melyek az igazgatóságnak a rend és fegyelem szempontjából kiadott erélyes hangon tartott rendeleteit tartalmazzák.*

* Egyet épen ottlétemkor ragasztottak ki, melyen az igazgatóság tudatja személyzetével, hogy az egyik lépcsőházban egy arany mellű találtatott; igazolt gazdája az irodában átveheti.

És most lássuk az egyes szakosztályokat, melyek mindegyikének egy-egy főbb s a szükség szerint al-munkavezetői vannak. A szedő-, könyvkötő-, művészeti és vonalzó-osztályok az emeleten, a többiek földszint vannak.

Szedő-osztály. Ez négy részből áll, és pedig: 1. accidenz-, 2. könyv- (azaz compress-), 3. falragasz-, 4. keleti szedések osztálya, melyek összevéve 400 betűszedőt és 24 szedőtanonczt foglalkoztatnak.

Mindenütt a legnagyobb tisztasággal találkozunk. Minden szedőnek legkevesebb két szekrénye, azaz egy regalisa és hozzá egy forma-regalisa van. Gázcső minden szekrényhez zöld ernyővel s kaucsukcső, az esetleg távolabb teljesítendő munkához való világításra. Minden szedő-regalis hátoldalán a szedőhajóhoz hasonló szerkezet van, szedések elhelyezése céljából, osztás vagy tördelés esetére. A rendes franczia s vele rokon antiqua szekrények két darab-ból állnak, egyikben a kis betűk, másikban a versalis és kapitälchen. Az alsó fele jobban a kézhez állítva, míg a felső meredekebben áll. Persze az idegen írások a szerint több darabból állanak, a mint azt a nyelv betűi megkövetelik; így például a török írás négy szekrényből áll, 400 betűvel. A tördelések és korrigálások mind vas forma-asztalokon történnek, melyeken a formák az ide-oda csúsztatás esetén meg vannak óva attól, hogy piszok kerüljön alájuk. Minden szekrényen rajta van a benne levő betű neve és typometriai megjelölése. Olyan szedésekhez, melyekben spácziumuzást, azaz ritkítást követel a szerző, külön olyan betűik vannak, melyekhez a zárka (spácziüm) már hozzá van öntve. Szerelvénycöböven van a nyomdának s a keresgéeléssel egy perczet sem kell valakinek mulasztani. Ürpót (stég)

oly sok és sokféle van, hogy a padozattól a mennyezetig érő rekeszes szekrény mindig bőven adja. (E szekrény felső rekeszeihez létrán jutnak.) Négyzetek (quadratus) minden typometriai válfajhoz falásokban bőven állnak rendelkezésre. Falragaszokhoz való anyaggal is bőven el van az intézet látva. A falragaszokat a formátumnak megfelelő nagyságú vas záró-asztalon szedik; * a falragasz-betűk pedig a fal mentén két rézsutos felületű rekeszes szekrényen vannak elhelyezve, hogy a keresőnek szeme és keze ügyébe essenek.

Legérdekesebb a keleti nyelvek osztálya, melyre maga az intézet is nagy súlyt fektet. A keleti tudományok újjászületése, melyet a jelen század elején az egykori egyiptomi, ind és assyriai civilizáció fölfedezése idézett elő, kényszerítette az államot, hogy nyomdáját lassan-lassan a keleti nyelvek betűivel fölszerelje és gazdagítsa. E törekvést megvalósító tudósok, névszerint Sylvestre de Sacy, Saint-Martin, Eugène Burnouf, Jules Mohl, Adolphe Regnier, Renan, igazolhatják, hogy a keleti nyelvek írásait mily pontosan és tudományos biztosítékok mellett rendezik be. A legutóbbi években az akadémiának egy remekművet készítettek, melynek czíme: «Corpus Inscriptionum Semiticarum». E mű új felirat-betűk beszerzését tette szükségessé. Miután ez új tudomány-ág ily nagy mederben még nem tárgyaltott, mindent megtettek a feladat pontos kivitelére s az intézet a hozzá szükséges írásfajokat külön vésette és öntette e műhöz.

A nyomda jelenleg 158-féle idegen betűfajjal ren-

* A világhiállításra vonatkozó nagy falragasz három méter hosszú és két méter széles volt. Ezt is egy ily nagyságú vas asztalon szedték és négy részre osztva négy darabban nyomták ki.

delkezik, melyekkel kétszáz-féle nyelven szedhetni. Ezek készlete a leltári adatok szerint 61,143 kilót tesz ki. A francia, szóval antiqua írások, nincsenek ide számítva.

Gép-osztály. Ez osztályhoz a typo- és lithographiai gépek, szárító, vonalzó és lyuggató osztályok tartoznak. Foglalkoztat 378 személyt (formahordozó és simító sajtót kezelő szolgálkkal 400-at), kik közül 184 férfi, 190 nő és 4 nyomótanoncz. A gépek száma pedig: 48 gyorsajtó (legtöbbnyire kettős) és 2 rotációs, mindannyi a Marinoni-féle párisi gépgyárból; 30 kézi, 10 lehúzó és 3 amerikai sajtó; 4 szárító gőzgép; 4 lyuggató és 22 vonalzó gép. Minden gyors- és rotációs sajtónál két férfi és két nő van alkalmazva, kik váltakozva be- vagy kiraknak; a kézi és amerikai sajtókon csak kis példányszámban készülő apró nyomtatványokat nyomnak, minden gépnél két férfi van alkalmazva, az egyik a festékföladó, a másik a nyomó; a lehúzó gépek a szedőosztályokban vannak elhelyezve, egy-egy lehúzó férfival; a szárító és egyúttal simító gőzgépek sürgősebb nyomtatványoknak nyomás után az áztatástól és a festéktől való megszáritására valók. Szerkezetük hasonlít a rotációs gépek forgó szerkezetéhez. Egymással szemben párosával jó szűken elhelyezett érczhengerek között, melyek száraz gőzzel melegítetnek, két erős, vastag, tiszta fehér posztó kigyószzerű irányban tekerődzik, a posztók oly szélesek, mint a hengerek (két méter); a legalsó hengerpárnál, azaz a gép elejénél két berakó nő egyenkint rakja a folyton forgó henger- és posztópár közé a nedves nyomtatványt, míg körülbelül 12 méteres kigyózó út után a másik oldalon két nő fogadja a megérkezett száraz és simítástól fényes nyomtatványokat; külön-

ben a szárítás és simítás nem sürgős nyomtatványoknál bádoglemezekkel történik, melyek segítségével a nyomtatványok embermagasságú hidraulikus nyomással sajtoltatnak és száríttatnak, e sajtók alá vas síneken tolják a fölhalmozott sajtolandót; közönségesebb nyomtatványokat úgy a szárító osztályban, mint a könyvkötészetnél a mennyezeten sűrűen elhelyezett lécz- és zsinór-szerkezetre négyesével aggatva szárítják, és jellemzi is a francia és svájci nyomdászatot, hogy nedves nyomtatványt nem szállítanak s a finomabb munkáknál a lehúzóadás megakadályozására a példányok közé már a gépből való kirakásnál selyempapírt tesznek, azzal sajtolják a simító gépben, azzal darabolják föl és küldik a rendeltetési helyre. Minden lyuggató gépnél két-két nő van, egy be- és egy kirakó, itt lyuggatják a bélyegek szegélyeit, okmányokat stb.; tabellákra a haránt (quersatz) vonalakat nem nyomják szedésről, hanem külön e célra készült vonalzógépeken, melyeknél fapálczikára fésűszerűen illesztett réztollak férfiak által a kívánt távolságra helyeztetnek, a gépbe tett pálczika réztollaira a festékező szerkezetből egyenletesen szivárog a festék, az egyik nő által berakott tabellára a réztollas léczet kezelő nő akkor ereszti rá ezt, midőn a szalagokon az ív odaér és viszont akkor emeli vissza, mikor a tabella határvonaláig ér; a harmadik nő a vonalzott íveket rakja ki; a munka meglehetősen gyorsan megy. Súlyosabb tárgyakat, mint papírbálokat, formákat stb. kézi kocsikon tolnak a kívánt helyre.

Ez osztályhoz tartozik a papír-áztató és a gépjavító terem. Előbbiben férfiak faczipőkben járnakkelnek (mely kényelmes és nem ázik át). Utóbbiban pedig maga az üzlet javítja elromlott gépeit; ezzel

összeköttetésben van még az üzlet asztalosa is. Különben a kész gépeken kívül a többi kelléket az intézet mind maga készíti.

Betüöntő-osztály. Itt 18 betüöntő gépen 36 betüöntő és két tanoncz működik, a gépek fele a betüket complet-készen adja ki, másik fele az általánosan ismert betüöntő gép, melyekhez csiszolónők kellenek, ilyen van 18. Itt van továbbá a línea-öntés és gyalulás négy géppel, négy férfival, a tömöntés (stereotypia) és cliché-készítés (szabályos derékszögben illetve szilárd fára és oly finoman kidolgozva, hogy a szedőnek még térszót [Durchschuss] sem kell mellé rakni) hat géppel, hat férfival, a galvanoplasztika két géppel, két férfival. Az anyaminták (matriz) készítése a legnagyobb lelkiismeretességgel történik, itt három férfi van alkalmazva. Az apaminták (patriz) a műosztályban, a rajzolók és sokszor a nyelvtudósok társaságában, készülnek. Tehát erről ottan szólok. Keleti nyelvekhez ez osztály 1878 óta következő betüket készített: *ó-phöniciait* 20 pontos azaz text testre és ugyanezt 16 pontos azaz tertia testre; *közönséges* vagyis *Sidon-phöniciait* (a perzsa-korból) 20 és 16 pontos nagyságra; *ó-sziriait* (az asszir-korból) 20 és 16 pontosat; *átmeneti sziriait* (a perzsa-korból) 16 és 12 pontosat (tertia és cicero); *új-púnt* 16 pontosat; *hébert*, 8 és 6 pontosat (petit és nonpareille); *estranghelot* 16 és 12 pontosat; *törököt* 20 pontosat; *ind-baktriait* 11 pontosat (kis cicero); *nabatiait* 20 pontosat.

Valamennyi betüöntő gép a párisi *Foucher Frères* betüöntő gép és nyomdaszerelvények gyárából való.

Művészeti osztály. Kicsiben tárháza a nyomdászat segédágainak. Itt van az intézet öt rajzolója, kik betűformákat, clichének valókat és a könyomáshoz

kőrajzokat készítenek; egy fametsző, két czinkográfus, három kőmetsző és végül egy apaminta-és rézmetszet-véső. Nem szorul magyarázatra, hogy minden szakma az intézethez méltó egyénekkel van betöltve. De hogy az intézet vezérelvével ez osztályt illetőleg megismerkedjünk, nem lesz érdektelen, a vezetőség következő nyilatkozatát ide iktatni.

«Ha valamely typographiai betűfajt akarunk létesíteni, nem elég kéziratot vagy fölíratot venni mintául, bármily finom rajzú legyen is az; mert a typographiában laikus író vagy rajzoló szemre tetszetős munkát végezhet, a leghűebben utánzott betűket rajzolhat és vésheet ugyan, de a nyomásra azért még sem használhatót, mert az írásnak nincs meg az az egyenletes, egyenes állása, melyet a korrekt typographiai forma megkövetel. A valódi írást és minden finom vonását hűen utánzó alphabetet rajzolás útján kell teremteni, melyet sok kísérletezés és tanulmányozás után a tökély fokára kell juttatni. A betűképzése, *alkotása és vésése* tehát tudományos munka, mert megköveteli nemcsak a nyelvészet, de még a műemlékek és archæologia terén való biztos jártasságot is.

A betűalak beható tanulmánya után a vésés művészi kivitele szükséges; legalább két-három nagyságban kell az utánzatot elkészíteni, hogy a netáni hiba fölfedezhető legyen; a betűk alakjának fönt, alant, hosszúságra, szélességre, hajszál- és árnyékvonalakra egyenletes arányban kell állani egymáshoz; egyenes arányban álljon a betűkép a betűtesttel (Kegel) is; ennek elérése pedig a legnehezebb munka; azért is legjobb a betűket koczkázott papírra rajzolni, az így végleg megállapított betű mintája aztán aczél pálczika végén vésetik ki, ez az úgynevezett apaminta

(patriz), mely azután az anyamintába (matriz) veretik, hogy ez a betüöntő gépbe illesztve, a beleöntött forró ólomból nyomásra alkalmas betüket formáljon.

Ha sok betüt tartalmazó alphabettel vagy hieroglyphával van dolgunk, az aczélpálczára való kivésést elkerülhetjük, ha a betüket stb. fára vessük és gutta-percha segélyével galvanoplasztikai úton *rézmetszetű* apamintákat készítünk. Ezeket ólom anyamintákba verjük, melyekkel azonban miután hamar olvadnak, csak kevés betüt önthetünk. E czélt hamarább elérjük, ha a betüt mindjárt réz pálczikára vessük, mert ezáltal a galvanoplasztikai művelettel járó fáradság megtakaríttatik. De ha e leírt úton nagyobb mennyiségű betüt akarunk önteni, szükséges, hogy a forró ólomnak ellentálló anyamintát készítsünk, melyet úgy érhetünk el, ha az előbbi ólom anyamintát nyolcz napi galvánfürdőbe helyezzük; e maratás által szilárddá lesz, úgy hogy rézbe vagy horganyba foglalhatjuk, a mely eljárás *electrotypia* névvel jelöltetik.»

Készít ez osztály photographiákat, phototypiát, héliogravuret, fa-, kö-, réz-, aczél- és horgany-metszetet, réz domborművet, chromotypographiát, lithographiát, chromolithographiát, pyrostereotypiát stb.

Könyvkötészeti osztály. 80 hajtogató és fűző nő, 58 könyvkötő férfi, két könyvkötő tanoncz foglalkozik itten. A papírdarabolások a szükséges nyomtatványokhoz nyolcz vágógépen itt történnek; a papírszeletek egy e célra szolgáló kis szobába vitetnek, hol azokat naponként egyszer két nő kiválogatni tartozik először azért, hogy nincsenek-e használható papírmaradékok, másodsor pedig azért, hogy nincs-e köztük a nyilvánosság elé nem való selejt-nyomtatvány. Az így használhatatlannak talált papír hulladékok két széles facsövön át a földszintre

dobatnak, hol zsákokba téve eladatnak. A könyvkötészetben általánosan bádoghevonatú asztalok vannak. A mennyezeten lécz- és zsinórhálózat szárításra. Készít ez osztály oly remek díszkötéseket is, melyeken egy könyvkötő szabad kézzel egy hónapig dolgozik.

Raktár-osztály (dépôt). Ez az intézet úgynevezett kincstára, melyben össze van halmozva annak minden szerelvénye, alapítása óta; minden művészi kivitelű fölhasznált és föl nem használt rajz, betűfaj és metszet. Történelmi nevezetességű műemlékek kerülnek olykor nyomtatás alá, melyekhez királyok és kormányok által készítettett clichéket és betűfajokat innen szednek elő. Oly dúsgazdag, hogy tartalmát nem is képesek számban tartani s egy-egy történelmi darab fölfedezése eseményszámba szokott menni.

Itt őrzik a bélyegjegyek clichéit.* A kinyomott formákat vas kerettel együtt ide hozzák a géposztályból, hol vas kerettel együtt tétetnek el mindaddig, míg a miniszteriumtól rendelet nem jő, hogy eloszthatók, a mit nem az anyag fogyatékosága, de a hely szűke miatt kérelmez a nyomda igazgatósága; mert az így összegyűlt formák meghaladják a 40,000-et. A francia kártyákat bárki nyomathatja, de azt az egyet, melyen a hatósági bélyegnek lenni kell, a dépôtban őrzött bélyegzővel ez intézetben nyomják.

A betűk raktárszekrényei föliratokkal és sodronyhálókkal vannak ellátva, mert a szekrényekhez nyúlni csak a raktárnokoknak van megengedve.

Ez osztálynak egy fő- és tíz alraktárnoka van.

* Itt csomagolták be a bolgár kormány által ez intézetben megrendelt bélyegjegyek clichéit is, melyeket e kormány a hátramaradt bolgár nyomdászok miatt innen vásárolt meg drága pénzen az első nyomás után; a többit maga fogja nyomatni.

Tárgyak a világkiállításon. Az intézet kiállított tárgyai ötféle természetűek; úgymint: 1. egyenesen a kiállításra szánt munkák; 2. folyó munkák; 3. görög termékek; 4. keleti termékek; 5. műgyűjtemény.

Tárgyaival az intézet a francia és idegen termékek æsthetikai előállítására terén 1878, azaz az előző világkiállítás óta tett előhaladás szemmel láthatóvá tételére törekedett. Nem kimélt se időt, se fáradságot, se áldozatot, hogy magára vonja nemcsak a szakember, de még a laikus figyelmét és elismerését is, mert tárgyai valóban klasszikusak.

a) *Egyenesen a kiállításra szánt munka* hét volt; ezek: 1. «Histoire de la participation de la France à l'établissement des États-Unis d'Amérique» (Franciaország közreműködése az amerikai Egyesült-Államok létesülésében), héliogravure és phototypiai arczképekkel. 4-rétű, I—III. kötet, diplomatai levelek és okiratok fölhasználásával írta a Nemzeti nyomda igazgatója H. Doniol. 2. «Histoire de la Révolution française» (A francia forradalom története), egy fametszetű arczképpel, 8-adrétű, öt kötet, írta J. Michelet. 3. «La Révolution» (A forradalom), 8-adrétű két kötet, írta Quinet E. 4. «De la loi du contraste simultanée des couleurs» (A színek viszonylagos ellentétének szabályai). Színeket bemutató lemezekkel, 4-edrét, írta Chevreul. 5. «Recherches chimiques sur les corps gras d'origine animale» (Hízott állati testen eszközölt chemiai vizsgálatok), 4-edrét, Chevreultól. 6. «L'hôtel de Rohan ou de Strasbourg, affecté à l'Imprimerie nationale» (Az államnyomdának szánt Rohan- vagy Strassburgi palota). Folio. Clichéekkel és lemezekkel. Grandjeani jellegű betűk, rézkeretek (minden columnát ilyen veszi körül), minden columnán más alakítás és kivitel Simonneautól

Héliogravure, dombormívű és kivájt lemezek, az épület apró műdarabjait bemutatandó, J.-B. Huettől, fekete és színes formákban. Írta H. Jouin. 7. «Tailles-douces provenant de l'ancienne Imprimerie royale» (A királyi nyomdából származó fametszvények). Két folio lap gyűjtemény-jegyzetekkel. Az egyik «Réz-metszetek Cochintól», XV. Lajos emlékérméi leírásához készültek, de használatlanul a leltárba tétettek s mint ilyenek a nyilvánosság előtt soha sem voltak. Egész ép állapotban fedezték föl. — A másik Coypel, Fragonard, Séb. de Clerc, Choffart, Prud'hon, David által metszett homlokdíszek, arczképek, virágok, ékítmények stb. Mind, a nyomdának a Louvre-palotában létekor, díszművekhez készültek s egynek kivételével használtattak is.

E könyvek mind valóságos remekei a nyomdászatnak és fényes bizonyítékot szolgáltatnak egyúttal a nyomda kitűnő berendezéséről.

b) *Folyó munkák.* Ilyen 14 volt, melyek közül legérdekesebb a «Histoire de Jules César» (Julius Cäsar története); e 4-edrét alakú, térképekkel ellátott két kötetes művet III. Napoleon kezdte írni, míg befejezését Stoffel kapitány végezte, kinek neve alatt is jelent meg.

c) *Görög termék* négy volt, melyek közül a «Catalogue des manuscrits grecs de François Ier et de Henri II à Fontainebleau (I. Ferencz és II. Henrik királyok görög kézíratainak jegyzéke Fontainebleauhoz), mely 4-edrétben a Garamond által 1550-ben vésett görög betűkkel nyomtatott.

d) *Keleti termékek.* Az intézet e specialitásaiból 14 volt kiállítva. Érdekesebbek: 1. «Spécimen des caractères étrangers de l'Imprimerie nationale» (A Nemzeti nyomda idegen betűinek mintakönyve),

negyedréiben egy kötet. Az intézet 158-féle idegen betűfaját tartalmazza, alphabetikus sorrendben, melyből hatféle írást 1883-ban készítettek. 2. «Le Mémorial des saints» török kézirat héliograveurben kivitt utánzata, francia magyarázó jegyzetekkel. 3. «Lexique syriaque de Bar-Bahloul» (Bar-Bahloul syriai lexicon). Füzetes vállalat első füzete. 4. «Corpus inscriptionum Semiticarum.» Az akadémia kiadása. Ehhez hasonló természetű mű eddig kettő jelent meg; az egyiket Bœckhtól «Corpus inscriptionum Græcarum», a másikat Mommsentól «Corpus inscriptionum Latinarum» cím alatt adta ki a berlini akadémia, ennek hasonlója a szóban levő francia «Corpus inscriptionum Semiticarum». A mű a tudós világnak megbecsülhetetlen kincse. 5. Különfélék török, perzsa, afghán, stb. nyelveken.

c) *Műgyűjtemény.* Bemutatja az intézet által készített photogravure, phototypiai, chromotypographiai, héliogravure, víznyomat, chromolithographiai, fametszet stb. munkákat. Egyik-másik történelmi nevezetességű s egyik 12, egy másik 25, egy harmadik 32 színben való nyomásra elkészítve.

* * *

Ezzel tanulmányomnak végére értem s annak jellemzéseül, hogy az intézet nemcsak szép, de gyors munkát is végezni képes, álljon itt három sürgős munka elkészítésének leírása. A minisztertanács annak idején elhatározta, hogy a ruméliai és görög viszonyokról «Sárga könyv»-et (politikai jelentést) terjeszt a parlament elé. A 727 folio columnára terjedt mű szedéséhez este hat órakor fogtak hozzá s harmadnap hajnali négy órakor minden képviselő helyén ott volt a 45 és fél ív vastag, tisztán nyomott, szárított, simított, fűzött és borítékba kötött «Sárga

könyv». A szedés, nyomás, simítás és szárítás 22 óra alatt történt, tehát óránkénti elkészítésre valamivel több esett két ívnél. Az azóta 1883-ban meghalt Abd-el-Kader egy nap délelőttjén meglátogatta a nyomdát és kíváncsi volt, hogy milyen procedurán megy keresztül egy könyv elkészítése; átadott egy kis papírcsomót (kézirat volt), oly megjegyzéssel, hogy nem bánja, ha reggelig tart is, de ő megvárja, míg a könyv elkészül. Szeme előtt szedték, szeme előtt korrigálták, ott nézte a nyomást, ott volt a szárító és simító gépnél, látta a mint fűzik és teszik borítékba: és a megrendelés perczétől számított két óra 30 percz alatt Abd-el-Kader ámulva, bámulva Tamáskodott, hogy az oktáv alakú nyolcz columnás mű elkészítése nem járt-e szellemidézéssel és szemfényvesztéssel? Midőn VII. Pius pápa 1805-ben a császár-koronázás alkalmából Párisban időzött, az intézetet is meglátogatta s jelenlétében szedték és nyomták a «L'oraison dominicale»-t (Miatyánk) 150-féle nyelven.

* * *

Ha az «Évkönyv» nagyra becsült olvasói e tanulmányt oly figyelemmel olvasták, mint én azt megírtam, bizonyára együtt óhajtják velem, hogy vajha Magyarország államnyomdája is a francziakénak színvonalára juthatna, hogy a magyar nyomdászat és rokon szakmák első műintézetévé, műiskolájává* lenne, hol a többek között magyar történelemből merítve sok remekművet alkothatnának.

Láng J. L.

* Műiskola nemcsak azért, mert az összes segédágakat kultiválja, de azért is, mert vívmányait nem takargatja el önzően, hanem az intézet önálló szakiskolájában a műértelmet és a legmesszebb menő szakismeretet mintegy beleöntik a tanoncokba.